

הרב מרדכי הלפרין

מנייני מרפסות – הסוגיות

ראשי פרקים:

מבוא

ארבע סוגיות

א. סוגיית מסכת מגילה

ב. סוגיית מסכת ברכות

ג. סוגיית מסכת פסחים

ד. סוגיית מסכת עירובין

שיטת רבנו סעדיה גאון

מבוא למנייני מרפסות

אחת המחלוקות המתקשרות בזמן מגפת הקורונה וסגריה, היתה על מנייני המרפסות. הרבנים הראשיים פרסמו פסקי הלכה חלוקים (להלן עמ' 117-124), ועסקו בסוגיא כמעט כל רבני ישראל, גם בכתב וגם בע"פ.

הרב נתן פלדמן ערך והו"ל ספר בשם "הביאני חדריו" – הלכות מגיפת הקורונה (הוצאת צוף, ירושלים תש"פ), בו לקט של פסקי הלכות ולקט תשובות מגדולי ההוראה. בחלקו הראשון של הספר (פסקי הלכות), מובא סיכום אנציקלופדי של השיטות השונות. בעמ' יז-כז נדון צירוף מתפללים למניין במרפסות, בחדרי מדרגות ובחצרות, עם מראי מקומות והערות.

להבנת הסוגיא, לפני עיון בראשונים ובפוסקים יש לעיין קודם בארבע הסוגיות המובאות להלן, כמו גם בדברי רבנו סעדיה גאון בסוגיית הצירוף.

קובץ סוגיות זה, מהווה מעין הקדמה לפסקי ההלכה הבאים אחריו: פסקי הלכה של שני הרבנים הראשיים, ולאחריהם לקט תשובות מאירות עיניים של הג"ר אשר וייס שליט"א, כולל מכתבו המאלף אל הראשון לציון.

ארבע הסוגיות הנוגעות ישירות לשאלת מנייני המרפסות

א. סוגיית מסכת מגילה

המשנה במגילה כג, ב:

אין פורסין על שמע, ואין עוברין לפני התיבה, ואין נושאים את כפיהם, ואין קורין בתורה, ואין מפטירין בנביא ... ואין מזמנים בשם פחות מעשרה ...

ובגמרא שם:

מנא הני מילי? אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: דאמר קרא ונקדשתי בתוך בני ישראל – כל דבר שבקדושה לא יהא פחות מעשרה.

מאי משמע? – דתני רבי חייא: אתיא תוך תוך, כתיב הכא ונקדשתי בתוך בני ישראל, וכתיב התם הבדלו מתוך העדה, ואתיא עדה עדה, דכתיב התם עד מתי לעדה הרעה הזאת, מה להלן עשרה – אף כאן עשרה.

... ואין מזמנין על המזון בשם פחות מעשרה (וכו'), כיון דבעי למימר נברך לא-להינו – בציר מעשרה לאו אורח ארעא.

חידושי הרשב"א שם:

ואין נושאים את כפיהם. פי' משום שמזכיר את השם ואומר יברכך השם והו"ל כזימון בעשרה דצריך משום דאמר נברך לאלקינו.

הנקודה העיקרית:

המקור לעשרה בתפילה, בברכת כהנים, בקריאת התורה ובזימון בשם: דין י' בתפילה וקריה"ת נלמד מ"ונקדשתי בתוך בני ישראל", ודין עשרה בזימון בשם נלמד מכך ש"לאו אורח ארעא" להזכיר השם ("א-להינו") בפחות מעשרה. מהפסוק "ונקדשתי בתוך בני ישראל" לומדת הגמ' (סנהדרין עד, ב) גם את חובת קידוש-השם בפרהסיא. קידוש-השם הוא דין תורה, אך דין תפילה בציבור הוא דין דרבנן. **בנוסף:** דין קידוש השם בפרהסיא איננו מחייב נוכחות כל העשרה ברשות אחת, אלא די ב"לעיני עשרה מישראל"¹. בפשטות דין עשרה בקידוש השם שווה לדין עשרה בתפילה, כמבואר בשו"ת בנין ציון ח"א, סי' סד.

ב. סוגיית מסכת ברכות

המשנה ברכות נ, א:

שתי חברות שהיו אוכלות בבית אחד, בזמן שמקצתן רואין אלו את אלו – הרי אלו מצטרפין לזמון, ואם לאו – אלו מזמנין לעצמן ואלו מזמנין לעצמן.

ירושלמי ברכות פרק ז ה"ה:

רבי יונה ור' אבא בר זימנא בשם ר' זעירא **לשני בתים נצרכה.**

א"ר יוחנן והן שנכנסו משעה ראשונה על מנת כן.

אילין בית נשיאי מה את עבד לון בבית אחד או בשני בתים.

נאמר אם היה דרכן לעבור אילו על אילו מזמנין ואם לאו אין מזמנין.

¹ **רמב"ם** איסור"ב, יב, ד; חו"מ, תכה, ד, ברמ"א. אמנם הש"ך יו"ד קנז, ד, כתב שאפילו ראייה לא צריך אלא די בדיעה. והוכיח מאסתר "דפרהסיא הוי". אך אין הוכחתו הוכחה, כמבואר בחידושי הר"ן (סנהדרין שם) "דיותר מעשרה מישראל היו בשושן **כשלקחה המלך לאשה**". ואת הלקיחה אפשר לראות. וכן **במאירי** סנהדרין עד, ב, בהסבר השני: "או שמא **רואים היו בשעה שהיו מוליכים אותה**". כלומר, אם צריך ראיית עין לדין פרהסיא, באסתר היתה ראייה. בפשטות סוגיית מגילה תומכת בצורך בראייה, כמו שהוכיח בשו"ת **בנין ציון** ח"א, סי' סד. (שלא כ**מהרי"ק** סי' קלו; שו"ת **רדב"ז** ח"ד, סי' צב; ושו"ת **מהר"ם שיק**, אבהע"ז סי' לו.)

ר' ברכיה מוקים לאמוריה על תרעא מציעיא דבי מדרשא והוא
מזמן על אילין ועל אילין:

הנקודה העיקרית:

- מדברי הירושלמי ברור שאנשים הנמצאים בשתי רשויות ("בשני בתים"), מצטרפים לזימון. בפשטות מדובר בצירוף גם לזימון בשם.
- "מקצתן רואין אלו את אלו" הכרחי דווקא "לשני בתים נצרכה", אך ברשות אחת מצטרפין בלא צורך בראייתם [מ"ב נה, נד; נז].

ג. סוגיית מסכת פסחים

המשנה פסחים פה, ב:

מן האגף ולפנים – כלפנים, מן האגף ולחוץ – כלחוץ. החלונות
ועובי החומה – כלפנים.

ובגמרא שם:

אמר רב יהודה אמר רב: וכן לתפלה. [וכן לתפלה – העומד מן האגף
ולפנים מצטרף לעשרה, והעומד חוץ לפתח – אין מצטרף. – רש"י]

ופליגא דרבי יהושע בן לוי, דאמר רבי יהושע בן לוי: אפילו
מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים.

ובתוס' שם:

וכן לתפלה – פי' בקונטרס לענין צירוף ואין נראה דבאלו נאמרין
(סוטה דף לח:) משמע סוגיא דגמרא דהלכה כר' יהושע בן לוי
דאמר אפי' מחיצה של ברזל אינה מפסקת ובפרק כל גגות (עירובין
צב:) משמע סתמא דגמרא דמחיצה מפסקת לצירוף דקאמר ט'
בקטנה ואחד בגדולה אין מצטרפין ולענין שופר ומגילה נמי לא
מצית לפרש דתנן בהדיא בפ' ראווה ב"ד (ר"ה דף כז: ושם) היה
עובר אחורי בית הכנסת או שהיה ביתו סמוך לבית הכנסת ושמע
קול שופר או מגילה אם כוון לבו יצא.

ונראה לר"י דהכא מיירי לענין לענות יחיד קדושה ויהא שמיה רבא
מברך דאין מחיצה מפסקת לריב"ל ולרב יהודה מפסקת כיון דהוי דבר שצריך
עשרה וכי היכי דלא מצטרף לא נפיק ידי חובה אבל שופר לא בעי עשרה.

הנקודה העיקרית:

פשט שיטת רש"י (כהבנת התוס'): רב ור' יהושע בן לוי חולקים בשאלת
צירוף לתפילה. לדעת רב כדי להצטרף לתפילה על המצטרפים להיות
ברשות אחת.

לדעת רבי יהושע בן לוי – מצטרפים לתפילה גם אם המצטרפים אינם
ברשות אחת. במסכת סוטה (לח,ב) משמע שהלכה כרבי יהושע בן לוי (תוס').

שיטת תוס': הסוגיא בפסחים לא עוסקת בצירוף לתפילה.

ד. סוגיית מסכת עירובין

המשנה בעירובין צב, א:

חצר גדולה שנפרצה לקטנה – גדולה מותרת וקטנה אסורה, מפני שהיא כפתחה של גדולה.

ובגמרא שם צב, ב:

צבור בגדולה ושליח צבור בקטנה – יוצאין ידי חובתן. [שהוא נגרר אחריהן. – טור]

ציבור בקטנה ושליח צבור בגדולה – אין יוצאין ידי חובתן. [שאין הציבור נגררין אחריהן. – טור]

תשעה בגדולה ויחיד בקטנה – מצטרפין [שהקטנה נגזרת אחרי הגדולה והוא כאילו הוא בתוך הגדולה, כיון שהרוב בגדולה. – טור]
תשעה בקטנה ואחד בגדולה – אין מצטרפין

הנקודה העיקרית:

צירוף לתפילה מחייב את המצטרפים להיות ברשות אחת.

אך יש לדון:

- האם זו חובה כללית בכל המצבים, או שהיא מוגבלת רק למצבים בהם המצטרפים לא רואים זה את זה, כדעת הירושלמי בברכות.
- כמו כן האם זו חובה כללית או שהיא מוגבלת למצבים בהם המצטרפים יכולים להגיע לשאר המתפללים ואינם רוצים, אך אם רוצים ולא יכולים – מצטרפים גם בשתי רשויות.²

שיטת רב סעדיה גאון

רבינו סעדיה גאון בסידורו, סדר ברכת המזון – סוף עמ' ק"ו:

"וכל זמן שאנשים רואים זה את זה, מצטרפים לברכה ולתפלה,

ואם יש עמהם איש שלא ראה אותם אף אחד מהם, אינו נמנה עמהם".

הנקודה העיקרית:

- אין הבדל בין צירוף לתפילה לצירוף לזימון בשם.
- כל מי שרואה אפילו את אחד מאנשי הקבוצה השניה – מצטרף.

² החיד"א במחזיק ברכה, סי' נה, סע' יא.